

Károlyi Csaba – Láng Zsolt

SZEMÉLYTELEN
SZEMÉLYESSÉGANNIE ERNEAUX: *A MÁSIK LÁNY*. FORDÍTOTTA GULYÁS ADRIENN,
MAGVETŐ KIADÓ, BUDAPEST, 2025.

Károlyi Csaba: Tudom, hogy te is mindent olvastál Ernaux-tól, ami magyarul van, tán még azt is, ami franciául. A többi műhöz képest szerinted hol a helye *A másik lánynak*?

Láng Zsolt: Az *Éveket* kiemelném, terjedelmében, összefüggésrendszerében, világlátásában nagyobb teret tud megnyitni. *A másik lány* jobban hasonlít a többi könyvéhez, de talán szerkezetében ez a legfeszesebb – végül is egy levél.

KCs: A legtöbbre én is az *Éveket* tartom, de a személyes kedvencem az *Egyszerű szenvedély*, ehhez a könyvhöz viszont a legközelebb *A hely* és az *Egy asszony* áll, az apa és az anya története. Már abból, ami magyarul olvasható, mert csak a magyarul megjelent könyveket olvastam. Az *Évek* a leghosszabb mű, de vajon a terjedelme összefügg-e azzal, hogy az a legjobb? A rövidebb műveiben van valami hiányérzeted? Azért kevésbé kiemelendők, mert rövidek, vagy más miatt is?

LZs: A legelső Ernaux-m *A hely* volt, azt olvastam franciául 2007-ben, és azért épp azt választottam, mert a hátsó borítón úgy ajánlották, hogy a franciát nem anyanyelvi szinten beszélők is könnyen olvashatják, mert egyszerű nyelven íródott. És valóban, szép, világos, kerek mondatokat találtam. Tetszett a könyv mottója is, egy Genet-idézet az írásról... Szóval, Ernaux mondatai nagyítóval, tisztán, élesen, pontosan működnek. És egy nagyítóval nem tudsz nagyobb tereket élesen befogni. Azt hiszem, nem is vágyik olyasmire. Ha pedig a témáit nézed, azok is elég egyszerűek, képes magazinokban is rájuk találsz... Csakhogy ő nem zsurnalista, hanem író. Illetve, író, ragaszkodik ahhoz, hogy ott legyen a nő is.

KCs: Érdekes, sokan meg nem szeretik, ha „íronőzik” őket, mert az író az író. „Az írás az áruló utolsó mentsvára” – különben ez volt a Jean Genet-mottó *A helyben*. Az első magyar fordításban Szávai János az *Árulás* címet adta *A helynek*, a kulturális migrációval is összefügg ez. Ernaux első generációs értelmiségi, tanárnő lett belőle, munkás-, kispolgári családból. *A másik lány* pedig arról szól, hogy volt az írónak egy nővére, Ginette, aki 1932–38 között élt, meghalt torokgyíkban. Az 1940-ben megszülető Annie tízéves korában tudja meg véletlenül mindezt, mert a szülei titkolják előtte. Utána is, egész életükben. Úgy kell élnie, hogy a szülők is sejtik, tudja a titkot, de nem beszélhetnek róla. Csak 2011-ben képes feldolgozni az egészet, 71 éves korában! Formailag levelet ír nővérének, ahogy monddod, amely persze anyjának is szól, de egyiknek sem szól igazából, hiszen ők már nem élnek. A levél az olvasóknak szól, írja Ernaux, akik a szerző számára ugyanúgy láthatatlanok, mint a számára mindig is halott nővére. Kicsit úgy szólítja meg a nővérét, ahogyan a felnőtt gyerekek az apjukat vagy az anyjukat szokták, mikor az egész életükkel, a sorsukkal próbálnának elszámolni. Ahogy Kafka ír levelet az apjának. Ahogy József Attila megszólítja a *Kései sirató*ban az anyját. Ernaux, mint minden elbeszélői fogására, erre az E/2-es levélformára is szépen reflektál, ezt kiírtam: „Az egyes szám második személy csapda. Van benne valami fojtogató; áporodott sérelmektől terhes intimitás illúzióját kelti közöttünk, egyszerre békít és vádol. Észre sem veszem, és te válsz lényem eredőjévé...” Érdekes az író játéka a narrációval, az *Évek*ben csak egyes szám harmadik és többes szám első személy van, itt meg az egyes szám második személy. Mintha minden nagyon spontán volna. De nem lehet-e, hogy közben minden nagyon is el van tervezve? Minden írói fogásra nagyon alaposan reflektál mindig. Néha már idegesített az állandó önreflexiója. Téged nem?

LZs: A mottószerű mondatai idegesítenek, a szentenciái, például amit te is idéztél: „Az egyes szám második személy csapda”, vagy: „Egy halott gyerek szülei nem tudják, hogy fájdalmuk hogyan hat előre.” Olyan mondatok, amelyekre egy stand up-os közönség tapsolni kezd, vagy egyetértően felsóhajt. Jóllehet, azért ez itt több egy irodalmi stand up-nál. Ahogy hangulatokat teremt, ahogy érzékelhetően közelbe hoz egy-egy várost, utcát, házat, egy-egy embert. A szülei boltját, a vendéglőt, a benne poharazgatókat két mondattal körém tudja varázsolni. A nagyítójával olyan intenzíven láttat egy szövetdarabot, hogy érzem az illatát is. Ott vagyok Normandiában, Rouen-ban, a háború utáni Franciaországban. Hiányzott, hogy nem több,

hogy csak ennyi, alig 60 oldal, ilyen hamar befejeződik a könyv... Nála jól látszik, hogy mitől válik egy szöveg irodalommal. Vagy ez túl szentenciózus?

KCs: Nem, azaz igen, nála ez tényleg jól látszik, és azon gondolkodom, a szentencia mikor lehet jó. Szerintem a kontextustól függ ez. „Tehát neked hat éves korodban meg kellett halnod ahhoz, hogy én megszülessek, és aztán megmeneküljek a haláltól.” „Nem azért írok, mert meghaltál. Hanem azért haltál meg, hogy én írjak – nagy különbség.” Ilyen mondatok vannak. Bombasztikus? Közhelygyanús? Kényszeres? Az a helyzet, hogy ez, a szövegből kiragadva, kissé hatásvadász magyarázat itt, ám a konkrét helyzetre vonatkoztatva a lehető legpontosabb, nem szépelgő vagy érzelmős, hanem szenvtelenül leíró jellegű. Tényleg így van. Ugyanis, ha a nővére nem hal meg, a szülők nem akartak volna másikat, „az egykészes gazdasági szükség-szerűsége” miatt. Illetve ő is majdnem meghalt, még mielőtt megtudta volna, hogy a nővére meghalt: „majdnem meghaltam, mielőtt te meghaltál” – ez is nagyotmondásnak látszik, pedig ez is csak rideg ténymegállapítás. Ernaux írásmódjában állandóan ott van ez a kettősség: a lehető legegyszerűbb, legtermészetesebb történés egyben rendkívüli és különleges esemény. Az egyszerű szenvedély egyben világraszóló tapasztalás. Semmiség és kivételesség ugyanaz. A szenvedélyről is „hidegen” tud írni, majdnem szenvedély nélkül. A sorsról, az életútról, a traumáról, a szegénységről, a kiszolgáltatottságról, a nőiségről, a szexualitásról is hasonlóképpen, lehetőleg személytelenül, eltávolított módon. Ebben van a hatása. Meg abban, hogy a személyes történet nála mindig a történelemben van benne nyakig – ez egyébként a modern önéletrajzok általános felismerése Goethétől Beauvoirig, Vas Istvántól Nádasig. De szerintem Ernaux az önéletrajzi emlékezésnek másoktól eltérő, egészen eredeti módszerét dolgozta ki. Na, ez is egy bombajó kijelentés... Autofikció, ezt a divatos kifejezést szokták rá is alkalmazni, de ő azt mondja, hogy „autoszociobiográfia”. Meg hogy dekonstruálta a lányt, aki volt... Azért nagyívű jelenség ez a hozzáállás Knausgårdtól Kemény Liliig.

LZs: Megnéztem a francia eredetét, ez a magyar igazán jól sikerült fordítás (Gulyás Adrienn munkája), mert pont az a sokféleképp érzékelhető, haptikus textúra („slingelt díszpárnák”!) van meg benne, amely annyira fontos Ernaux-nál. Ez az anyagszerűség a szentenciák műfényét is ki tudja oltani, élő valamit, vagyis ambivalenciát, a világra oly jellemző meghatározatlanságot hoz be. Szerintem az autofikció is arra jó, hogy szagokat, ízeket, szuszogást, vibráló fényeket erősítsen fel, nem? Az autofikcióban kevesebb az áttétel, a közvetettség, írni is könnyebb, meg olvasni is.

KCs: Igen, jók a fordítások. A harmadik fordítója, Lőrinszky Ildikó azt mondta egyszer, nem is olyan egyszerűen ír a szerző, ahogyan gondoljuk, tele van a szövege bonyolult mondatokkal. Az autofikció nekem Ernaux-nál leginkább a személytelen személyességet jelenti, a személyen túli én jelenlétét. Mintha másról írna, miközben mégis magáról ír, nem? És akkor minden érzékelést, szagot, ízt úgy írhat meg, mintha objektív lenne. De még egy dolgot szeretnék mindenképp szóba hozni. A címről. Először azt gondoltam, a másik lány, az a meghalt nővére, aztán elbizonytalanodtam. „Azért jöttem a világra, mert te meghaltál, a helyedre születtem” – olvasom, „a te szüleid” – olvasom. Nem tudja úgy mondani, hogy „a szülein”; „nem tudlak bevenni gyerekkorom triászába” – írja, és ez jogos, hisz soha nem látta, nem találkozott vele... „Egy testből születünk. Ebbe soha nem akartam igazán belegondolni” – ez is milyen jó! De akkor ki a másik? Annie szemszögéből a másik lány a halott nővér. De az örökké gyászoló szülők szemszögéből a másik lány a második gyerek lehet, aki az első helyett születik, csak hogy az első sokkal rendesebb volt, tehát a második mindenképp csak pótlék. Akkor tehát a másik lány nem az első, hanem az, aki ezt a levelet írja? Szerinted?

LZs: Hát nekem ez nem jutott eszembe. Én a nővért, az elhunyt lányt gondoltam a másiknak. Annyira erős a jelenléte, hogy a címbe is őt láttam bele. Egyébként Ernaux fordítása valóban nem lehet könnyű. „Kezes”, így áll a magyarban, mármint hogy a nővére ez a szó illik, a levél írója ezt a jelzőt teszi oda a „rendes, szelíd, kedveskedő” mellé, „kezes, ahogy a normannok a gyerekekre és a kutyákra mondják”. Az eredetiben ez a normandiai szó: „câline”, aminek másik jelentése az égető forróság, a vihar előtti perzselő napsütés, ami kipusztít minden életet. Úgy gondolom, egy ilyen jelzőjű valakinek a jelenléte nagyon erős, a könyv minden sorában ő van benne.

KCs: Ha már megdicsértük a fordítókat, szeretném megdicsérni a magyar kiadás mind a hat kötetének borítóját, Árvai Judit munkáit. Annyira jó a mostani könyvborító is! Még valamit hadd kérdezzek. Ernaux nagyon francia. Neked mi volt a fontos a francia világhoz való viszonyában? Mit tudtál meg a franciákról, amit eddig még nem tudtál?

LZs: Az első kérdésre egy emlékképpel tudnék felelni. Amikor először Párizsban jártam, a Bastille Opera előtt láttam két középkorú nőt, a bejárat felé tartottak, nagyon elegánsan, nadrágban és garbóban, de főképp az öltözőkük anyaga, az anyagminőség hatott rám, a nadrágé, a garbóé, egyikük könnyű kardigánt viselt. Anyagminőség, ezt a szót tudnám Ernaux-hoz is társítani. Meg persze a beágyazódást. Annak a két nőnek a mozdulataiban, az arckifejezésében, a gesztusaiban biztonság, lazaság, önbizalom, könnyed

kis unalom honolt, mint akik nagyon a helyükön vannak. Ahogy a macskáink elhevernek a kert végében a puha és meleg komposzton. Ernaux a francia kultúra szellemi komposztja nélkül egészen másilyen lenne. Simone de Beauvoir, Marguerite Duras, Nathalie Sarraute, Françoise Sagan nélkül... A második kérdést visszaküldeném, te mit tudtál meg Ernaux könyveiből a franciákról?

KCs: Sok kulturális, életmódbeli, politikai finomságot megtudtam, de végső soron leginkább mégis azt, hogy a hatalmas különbségek ellenére azért ugyanabban a történelemben élünk, élünk. Nekem a legmegdöbbentőbb az volt, persze ez máshonnan is tudható, hogy a második világháború után ott is milyen rossz állapotból indult minden, hogy az abortusz, a fogamzásgátlás, a női emancipáció, a szexuális szabadság és egyáltalán a szabadság kérdésében mekkora küzdelmek voltak ott is, hogy mondjuk a szüzesség elvesztése, a társadalmi osztályodból való kikerülés vagy hogy egy harminc évvel fiatalabb szeretőd van, ugyanúgy ott is durva helyzeteket eredményezett, mint errefelé, csak mondjuk húsz évvel korábban. A lelkünk szabadságát tekintve ma sokszor harminccal is el vagyunk maradva.

LZs: „Időre volt szükségem”, felelte Ernaux arra a kérdésre, hogy miért ír újabban nem első, hanem harmadik személyben. Amit én itt átfordítanék: előbb személyessé kell tenni a problémákat, hogy aztán a társadalom ki tudjon lábalni belőlük. Erre a személyességre pedig az irodalom kiváltképp alkalmas.